

“BABA” FİGÜRÜ, İRONİ VE ALIMLAMA ESTETİĞİ KURAMI IŞIĞINDA BİR OKUMA: “BABAMA MEKTUP”

Bir otoritenin, kurumun, yaptırımın ya da hoşgörünün, güvenin, tecrübe ve bilgeliğin temsilcisi olarak **baba**, Türk ve Dünya edebiyatının vazgeçilmez bir malzemesidir.

Bizim edebiyatımızda sadece son dönem romanımızda değil, Klasik Edebiyatımızdan Tanzimat'a, Servet-i Fünûn'dan Cumhuriyet dönemine kadar «baba», birçok edebî metne konu olmuş; farklı yazar ve şairlerimizin eserlerinde değişik kavramlar etrafında işaret edilen birer izlek olarak yer almıştır. Oğuz Atay'ın **Babama Mektup** adlı metninde okurla buluşturulan baba figürünün yukarıda ifade edilen dönemler içerisinde dikkat çeken baba figürlerinden farklı duran yanları vardır. Bunlardan en belirgin olanı, baba hayattayken başarısız iletişim, onun ölümünden sonra kurulmak istenmesidir. **Babama Mektup** adlı bu eserde yazar, babasının yüzüne söylemek isteyip de söyleyemediklerini, onun ölümünden sonra « O »'na yazdığı bir mektupla dile getirir.

Oğuz Atay'ın hikâyelerini bir araya getirdiği "**Korkuyu Beklerken**" adlı kitabında yer alan "Babama Mektup" isimli metin, varoluşuyla ilgili endişe duyan ve ölen babası üzerinden kendisi / kendiliğiyle hesaplaşma cesaretini gösterebilmiş olan bir sanatkarın kaleminden çıkmıştır.

Dolayısıyla metinde « baba » ayrıntılı biçimde okurun dikkatine sunulurken; « oğul » kendisi de, kendisini okurun dikkatine sunar. Yıllarca aynı mekanı paylaşarak beraber yaşadığı babasına ancak o öldükten iki yıl sonra içten bir dil ile seslenebilen yazar, bireysel yaşanmışlığı üzerinden okur'u da görünmeyen bağlarla içeriden sarar, sarmalar. Çünkü her okuyanın kendisinden bir şeyler bulduğu bir metindir Babama Mektup.

Oğuz Atay'ın « **Korkuyu Beklerken** » adlı eserinde birkaç farklı anlatısı yer alır. Eski tarz metin incelemelerinde Oğuz Atay'ın **Korkuyu Beklerken** adlı eseri için, « içinde Atay'ın hikâyelerinin yer aldığı kitabı » şeklinde yorumlar yapılmıştır. Oysa **Korkuyu Beklerken** bir hikâye kitabı değildir. Oğuz Atay'ın **Korkuyu Beklerken** adlı eseri; içinde ilk bakışta / okuyuşta birbirinden bağımsız gibi görünen, fakat sonraki okumalarda birbirine bir şekilde bağlı olduğu anlaşılan / düşünülen anlatılardan oluşan bir kitaptır.

Korkuyu Beklerken adlı eserde sırasıyla: Beyaz Mantolu Adam, Unutulan, Korkuyu Beklerken, Bir Mektup, Ne evet Ne hayır, Tahta At, Babama Mektup, Demiryolu Hikâyecileri — Bir Rüya adlı anlatılar bulunur. Yazar geleneksel tahkiye formlarının yanına 'iç monolog', 'bilinçakışı', 'geriye dönüş', 'kolaj' gibi farklı anlatım tekniklerini kullanarak yeni formlar eklemiş; kurmacanın sınırlarını üst seviyelere çekerek Türk roman ve hikâyesinin gelişimine çok önemli katkıda bulunmuştur.

Atay, hikâyeleri arasında yer verdiği "Babama Mektup" adlı metinde de, "mektup" ve "hikâye" formunun dışına çıkarak yine farklı bir anlatı ortaya çıkarmıştır. Yıldız Ecevit'in de belirttiği gibi bu metnin kurmacadan çok

otobiyografik yanı ağır basar. Fakat bu metne tam olarak otobiyografik metin ya da tamamen tahkiyeye dayandırılan hikâye dememiz mümkün değildir. İşte bütün bu nedenlerle **Babama Mektup** adlı eseri anlatı olarak değerlendirmek daha doğru olur.

Yazar, babası Cemil Atay ve annesi Muazzez Zeki Atay'ın yanı sıra bireysel dünyasında gerçekliği olan kimi unsurları da mektubunda kurgulayarak kullanmıştır. Oğuz Atay'ın babası Cemil Atay, Hukuk Fakültesi mezunudur, bir dönem ağır ceza reisliği ve bir dönem de milletvekilliği yapmıştır. Metinde bütün bunlara ve yazarın hayatından gelen gerçeklere ait yansımalara rastlamak mümkündür. Metnin tam başında « Sevgili babacığım, Belki hatırlamazsın ama bugün sen öleli tam iki yıl oluyor. Ne yazık ki bu süre içinde **ben daha iyi ve akıllı olamadım**; bu fırsatı da kullanamadım. Oysa yıllar önce, bazı zamanlar, sen olmasaydın birçok şey yapabileceğimi düşünürdüm. Şimdi artık suçun kendimde olduğunu görmek zorundayım. » der Oğuz Atay.

Babasından devamlı olarak duymuş olduğu daha iyi ve akıllı olması gerektiğini ifade eden sözleri yineledikten sonra, en son olarak da « şimdi artık suçun kendimde olduğunu görmek zorundayım.» derken, babası ile ve yaşamla arasında olan ilişkide, hatanın kendisinde olduğunu kabul eder.

Dolayısıyla bu mektup, aslında bir nevi « benlik ile, baba ile, yaşam ile » yüzleşme ve itiraf yazısıdır.

« Sen olmadıktan sonra sana yazılan mektup ne işe yarar? Fakat **ben artık bir meslek adamı oldum babacığım. Yakın çevremde seninle ilgili bir hatıramı anlattığım zaman, «Ne güzel,» diyorlar, «Bunu bir yerde kullansana.» Onun için, çok özür dilerim sevgili babacığım, seni de bir yerde, meselâ bu mektupta kullanmak zorundayım. »**

Bu satırları yazan yazarın cümlelerinden anlıyoruz ki, satırları yazmakta olduğu sırada bir yazar kimliği ile tanınmıştır. Çünkü metinden anlaşıldığı gibi etrafındaki insanlar ona, anlattıklarını bir yerlerde kullanmasını salık verir. Yazar, «ben de seni bir yerde mesela bu mektupta kullanmak zorundayım babacığım.» derken, metni üstkurmaca düzleme yaklaştırır ve ironi yapar.

Mektuptan okuduğumuz bir kısımda yazar, Baba Cemil Beyin « Senin aynadan gördüğünü ben 'dıvardan' görürüm,» dediğini söyler. Annesiyle birlikte 'dıvar' sözü ile alay ettiklerini dile getirir.

Baba Cemil Bey ile ilgili bir başka ayrıntı şu satırlarda dile gelir: « Meclise ilk girdiğin sıralarda, başkandan birkaç gün için izin istemeye gittiğin zaman, «Cemil Bey siz galiba yenisiniz,» diyen başkanın karşısında senin gibi utanmadıktan sonra insanın böyle küçük ayrıntıları öğrenmesinin ne anlamı var? «İstediyiniz zaman izin yapabilirsiniz Cemil Bey, bana gelmenize lüzum yok,» sözünü duyunca kim senin gibi ferahlayabilir? »

Bizim kanaatimize göre bu ve buna benzer yani «Cemil Bey'in yaşamış ve biliyor olduğu» kısımlarda anlatılanlar, henüz Cemil Beyin modernleşmemiş , geleneksel izler taşımakta olan yaşantısının okura aktarılmak istendiği kısımlardır.

Nitekim yazar, anlatı içinde yer alan ve babasının bilmediği anlaşılan kısımlarla ilgili ayrıntıları yazmaya başladığında modern yaşamın tüketici ve iki yüzlü, samimi olmayan tarafı ile ilgili ayrıntılar da sunar okura.

« Meselâ, cenaze törenin nasıl oldu? Kimler geldi? Cenaze namazın nasıl kılındı? **Genellikle bir aksilik olmadı (ironi)** babacığım. Ben ağladım. **Okulda o günlerde ‘hatırı sayılır’ bir durumda olduğum (ironi) için oradan bir otobüsle bir miktar öğretim üyesi (ironi) ve bir çelenk gönderildi. Hayatın boyunca hiç görmediğin bazı kimseler ellerini önlerine kavuşturarak ve başlarını eğerek ölümün anlaşılmaz gerçeği üzerinde düşünüyormuş gibi yaptılar (ironi) mezarının başında. »**

İroni, özellikle komik olması amaçlanmayan fakat içinde gülünç de olan ayrıntılar bulunan unsurlar bütünüdür. Burada ironiyi metinden yapılan alıntılar üzerinde göstermenin daha etkili bir izahat oluşturacağı düşünülmüş ve yazıda koyu karakterler ile belirginleştirilmiştir.

Ayrıca, « *Hayatın boyunca hiç görmediğin bazı kimseler ellerini önlerine kavuşturarak ve başlarını eğerek, ölümün anlaşılmaz gerçeği üzerinde düşünüyormuş gibi yaptılar mezarının başında. »* İfadeleri yazarın, modern hayatın samimiyetsizliğini göstermeye çalıştığı satırlardır.

Yazının bu kısmında **Babama Mektup** adlı anlatının niçin bir « **açık metin / açık yapıt** » olduğu açıklanmaya çalışılacaktır:

« Sağ olsaydın yazdıklarımın bir satır anlamamakla birlikte gene de benimle öğünürdün sanıyorum. Galiba biz, babacığım, birbirimizi hep böyle anlamadan sevdik. Aslında yazdıklarım senin deyiminle 'uydurma' şeylerdi; annemin seyrederken ağladığı filmler ya da okurken duyulduğu romanlar gibi 'hepsi uydurma'. Sana yazdığım bu satırların da bir kısmı 'uydurma' olabilir; sana açıklamakta zorluk çekeceğim bazı nedenlerle senin anladığın biçimde bir gerçeklikten uzaklaşmak zorundayım. Ayrıca gerçek ya da uydurma olan bu satırları benim hissettiğim şekilde anladığından da şüphedeyim, hatta anlayıp anlamadığını da bilemiyorum. »

Yazarın babası Cemil Beyin kullanmış olduğu « **uydurma** » sözcüğü ile yazarın kendisi adına (bizzat kendisinin) eseri için kullandığı « **uydurma** » sözcüğü tamamen aynı değildir. Cemil Beyin kullanmış olduğu « uydurma » sözcüğü, « *boş laf, laf ü güzaf, beyhude söz, uyduruk* » anlamlarını içermektedir.

Yazarın yani Oğuz Atay'ın kendi yazısı için kullandığı « bir kısmı uydurma » ifadesindeki « uydurma » sözcüğü ise; kurmacayı oluşturan gerçeğin yanında hayal gücünden gelen unsurları ifade ediyor olmak bakımından önemlidir.

Burada yazar, bir “çok anlamlılık” yani, anlam katmanı oluşturmuştur. Burada ilk katman, açıklamaya çalıştığımız gibi, Cemil Bey ile kendisinin kullandığı aynı sözcük arasındaki anlamsal farklılıktır. Bu kısımdaki ikinci anlam katmanı da geleneksel bir kültürle yetişmiş / yetiştirilmiş olan Cemil Beyin, alışkın olmadığı bu tip yazılara « uydurma » deyip geçmesi, oğlunun ise bunları gerçekliği dile getirmenin başka bir yolu olarak görmesidir. Üstelik yazar, bu satırları Cemil Beyin anlayıp anlamadığından bile emin olmadığını söylerken, düşüncelerimizi doğrular gibidir.

Oğuz Atay'ın Babama Mektup adlı anlatısı, içinde boşluklar olan ve bu boşlukları okurun doldurmasını bekleyerek; okuru da metnin yazılması sürecine dahil eden bir anlatıdır. Mesela, babanın geleneksel kültürü, oğulun da modern kültürü temsil etmekte olduğunu dile getirdik. Ancak, bu yazıda yazılanların kesin olarak doğru olduğu ispat edilemez. Çünkü yazdıklarımız okura ait yorumdur. Bu nedenle Oğuz Atay'ın Babama Mektup adlı anlatısı bir açık yapıttır.

Şimdi anlatı üzerine düşündüğümüz bütün ayrıntıları bir araya getirerek Oğuz Atay'ın Babama Mektup adlı anlatısına « alımlama estetiği » kuramını uygulamaya çalışalım:

« Babacığım, herkese açıkça ilân ediyorum: 1892'de doğdun. Ülkemizin ortalama ömür sınırını çok aştın. Duyduğuma göre İsveç ortalamasını filân bulmuşsun. (ironi) Köyde, kasabada, taşrada yetiştin. Olgunluk çağı denen dönemde, ülkeyi yönetenler daha kalabalıkmış gibi görünsün diye, taşradan getirilerek onların arasında yer aldın. 'Fırka kâtib-i umumîsi' nin ya da daha başka 'ekabir'in gözüne girmek için kürsülerde bağırarak gibi bir münasebetsizliği beceremediğinden, bugün benim özel ansiklopedimin dışında [bir yerde] yer alacağını hiç sanmıyorum. »

Öncelikle Oğuz Atay burada, Tutunamayanlar adlı anlatısının bir bölümünde yer alan **Tutunamayanlar Ansiklopedisi** kısmına atıfta bulunmaktadır. Yazar, babasının niçin Tutunamayanlar Ansiklopedisi dışında başka bir yerde adının geçemeyeceğini düşünüyor, sorusu üzerinde durmaya çalışalım:

« *Kürsülerde bağırarak gibi bir münasebetsizliği beceremediği için mi?* »
Bunu yapabilseydi Cemil Bey « değerli » bir insan olup birçok yerde adı geçen bir kişi mi olacaktı? Yazar bütün bunlarla ne demek istiyor?

Satırları okurken aklımıza gelip gelip giden, anladığımızı sandığımız fakat metni tam olarak anlamlandıramadığımız bir kısımdır burası ve yoruma çok açık olduğu görünmektedir. Oğuz Atay'ın Babama Mektup adlı anlatısı, bu nedenlerle bir açık yapıttır, açık sanat eseridir, çünkü anlatı metni, her okuyanın farklı yorumlar yapmasına imkân veren bir metindir.

Şimdi biraz metinden peşpeşe alıntı yaparak, Cemil Beyin nasıl bir insan olduğuna dair düşüncelerimizi kesinleştirmeye çalışacağız:

«Şimdi artık öldün babacığım. **Sınırlarını kesin olarak belirlediğin bir dünyada, bana sorarsan, belirsiz bir biçimde yaşadın ve öldün.** Seni artık değiştirmek mümkün değil babacığım; bu nedenle kendimi de değiştirmenin mümkün olacağını sanmıyorum.» (...)

«**Aramızda hiç bir zaman, alışılmış baba-oğul ilişkisi olmadı.** Ne ben, bütün meraklı çocuklar gibi durmadan her şeyi sana sordum; **ne de sen oturup bazı şeyleri bana açıklamak gereğini duydun.** Bu yüzden, birçok olayın nedenini zamanında öğrenemediğim için, dünyanın birçok yönünü hiç bilemedim.»

«**Ben senin gibi köyde değil şehirde, evde değil apartmanda büyüdüğüm için,** çocukluğumu bir bakıma yaşayamadığım için, bu konuda biraz gecikmiş de olsam yalnız bırakıldığımı hissettiğim zaman kendi çapımda mesele çıkarıyorum, herkesin burnundan getirdiğimi sanıyorum.»

Cemil Bey oğluna göre, belirsiz bir biçimde yaşamış ve ölmüştür. Bu ifadelerden baba ile oğul arasında hiçbir zaman beklendiği gibi bir yakınlık olmadığı anlaşılmalıdır. Aralarında bir mesafe olduğu bile söylenebilir. Çocuklukları ve yetiştiriliş tarzları farklıdır. Bu mesafe belki de bundan kaynaklanmaktadır. Cemil Bey neslinin sevgiyi ifade ediş konusunda « kusurlu » olmalarından kaynaklı bir durum olarak da düşünülebilir. Fakat neticede baba ile oğul arasında hep bir mesafe olmuştur. İşin daha da ilginç olan yanı Oğuz Atay'ın gitgide babasına evrilmekte olduğunu ifade etmesidir.

Metinden alıntılar çoğaltılıp üzerinde daha uzun bir yazı geliştirilebilir. Oğuz Atay'ın babasına yazdığı bu son derece « samimi » mektup; hem babanın ölümünden dolayı duyulan özlemin ifadesi, hem bir şekilde baba ile kurulamamış olan yakınlığın kurulmaya çalışılması hem de babaya evrilmekte olan oğulun « benliğini» bularak kendisini gerçekleştirme çabası olarak okunabilir.

Anlatı ne şekilde okunursa okunsun, eserin temasını kesin olarak tespit etmek mümkün değildir. Çünkü tema ne tam olarak gelenek – modern çatışması, ne tam olarak bir oğulun babasına duyduğu özlem, ne de eski zaman evliliklerinin geleneksel tarafıdır. Metnin temasını ifade etmek için burada daha birçok alternatif sayılabilir. Ancak metnin teması bunlardan hiçbiri olmayacaktır.

Oğuz Atay'ın Babama Mektup adlı anlatısı, yazarın babası Cemil Beyi anlatırken kendisini de anlattığı ve üstelik babasını zaman zaman başka kişilerin de bakış açısıyla bize sunmuş olduğu bütünüyle postmodern teknikler kullanılarak yazılmış üstkurmaca ve ironik bir eserdir.

Eserin içinde yoğun otobiyografik yansımaların da bulunması metnin edebiyat tarihindeki yerini daha da değerli kılmaktadır. Bir başka Oğuz Atay anlatısı incelemesinde görüşmek üzere hepimize en içten sevgilerimi sunarken; iyi okumalar da diliyorum sevgili gençler. «**Ben buradayım sevgili okurum, sen neredesin acaba?**» diyerek size seslenen Oğuz Atay'a ses vereceğinizi biliyorum.

Dr. Öğr. Üyesi Şerefnur ATİK